

ПРОУЧВАНЕ ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПОТРЕБНОСТИ
НА СТУДЕНТИ ПЕДАГОЗИ ОТНОСНО ПОДГОТОВКАТА ИМ
ПО ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Евгения Тополска¹

STUDY OF THE EDUCATIONAL NEEDS OF PEDAGOGY STUDENTS REGARDING
THEIR PREPARATION FOR INCLUSIVE EDUCATION

Evgenia Topolska

Abstract: *The article presents the results of a study on the educational needs students of pedagogy regarding their preparation for inclusive education. An author's questionnaire with 15 statements was used, which the students evaluated on the five-point Likert scale. The statements were in four groups and referred to normative documents, content of pedagogical support in inclusive education, activities required for the organization of inclusive education, and results of inclusive education. The obtained results allow us to provide the necessary support to the students in their preparation for inclusive education.*

Keywords: *educational needs; students; inclusive education; pedagogical support.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Качественото образование е условие за просперитет на обществото. Научните изследвания и добрите педагогически практики в тази посока са насочени към търсене на възможности за стимулиране активността и мотивацията на обучаемите (Deci, Ryan 2008; Гюрова 2014), приложение на компетентностния подход в подготовката на студентите (Георгиева, Тасинов 2020) и др. Основателно В. Гюрова посочва, че проблемът не е в това каква мотивация за учене имат обучаемите на входа, а как им въздействаме за формиране на позитивна нагласа към ученето и как управляваме мотивацията за учене (Гюрова 2014: 328). В началото на този процес са потребностите на обучаемите, защото те са „двигателят на промяната за преодоляване на образователните стереотипи“ (Ангелова 2021: 1216).

Потребността от учене е първият етап от изграждане на мотивация. Цикълът на изграждане на мотивация включва следните етапи (Армстронг 1993; Гюрова 2014):

1. потребност от учене;
2. установена цел (очакван резултат);
3. набелязване на действия за постигане на целта;
4. изпълнение на набелязаните действия.

¹ **Евгения Тополска** – доцент, доктор по педагогика, преподавател в департамент „Нова българистика“, Нов български университет, София, България, e-mail: etopolska@nbu.bg

Проучването на образователните потребности на студентите е ценен инструмент за създаване на учебни програми. Това е механизъм, който може да се използва за свързване на настоящето академично обучение на студентите с техните бъдещи професионални потребности (Poedjiastutie, Oliver 2017: 124). Приложено в хода на университетското обучение, проучването на образователните потребности на студентите дава значима информация, която може да послужи като коректив в работата на преподавателите.

В изследователското поле на приобщаващото образование изучаването на потребностите е част от осигуряването на подкрепа. Подкрепата е ключово понятие в концепцията на приобщаващото образование, а реализацията ѝ в практиката е във взаимодействието между субектите в приобщаващото образование, които функционират в екип. Подкрепата е опора, която помага на всеки човек да се придвижва напред. „Никое човешко същество не може да успее, ако не е поддържано и насърчавано да опитва и изследва, да проверява и се учи от грешките си, да гради идеали и избира модели, които да следва“ (Маринова, Кръстева 2017: 131). В нормативните документи у нас достатъчно ясно са регламентирани в хоризонтален и вертикален план общата и допълнителната подкрепа на децата и учениците в приобщаващото образование, както и механизмите за установяване на потребностите от тези видове подкрепа. Ако първоначално разбирането на понятието *подкрепа* се ограничава до подкрепата в процеса на учене и повишаване резултатите от ученето, то към настоящия момент тази представа е разширена и се приема, че подкрепата в обучението има за цел да насърчи цялостното развитие на ученика, обединяващо всички области на функциониране (Фидосиева 2021: 199 – 200).

В центъра на приобщаващото образование са обучаемите и техните потребности за качествено образование. Основателно С. Чавдарова-Костова посочва, че „правото на образование е гарантирано, проблемът е в това доколко децата ще могат да получат качествено образование и как ще се осигури точно такъв тип достъп“ (Чавдарова-Костова 2019: 9). За реализиране на качествено образование е важно не само приобщаването, а активното участие на децата и учениците в образователния процес (Гърбачева 2018). В научните изследвания през последните години расте интересът към образователните потребности на субектите в приобщаващото образование като условие, предпоставка за повишаване качеството на образователния процес. Проучванията обхващат различни субекти в процеса на приобщаващото образование и може да се обобщят в следните групи:

- деца и ученици със специални образователни потребности (Katz 2013; Adelman, Taylor 2017; Златкова-Дончева 2021 и др.),
- студенти със специални образователни потребности (Балканска 2013 и др.),
- учители в контекста на приобщаващо образование (Недялкова 2010; Марчева-Йошовска 2020 и др.)

Съществена част от субектите в процеса на приобщаващо образование са студентите бъдещи учители. Значимостта на подготовката на бъдещите учители по приобщаващо образование е видима и от нормативната база у нас, с която се увеличава броят на задължителните учебни часове. През 2021 г. с изменение и допълнение на Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“ се регламентира всички бъдещи детски учители, начални учители, ресурсни учители и учители по един или повече учебни предмети да изучават задължително във висшите училища по 30 часа учебната дисциплина „Приобщаващо образование“. Този факт потвърждава осъзнатата роля и значение на приобщаващото образование за изграждане на проспериращо и толерантно общество.

Изучаването на учебната дисциплина „Приобщаващо образование“ е свързано с формиране на интердисциплинарен комплекс от компетентности. Изключително важно е проучването на образователните потребности на студентите педагози като условие за бъдеща успешна професионална реализация. Този аргумент е водещ в настоящото проучване.

МЕТОДОЛОГИЯ

Цел на настоящото изследване е проучване образователните потребности на студенти педагози относно подготовката им по приобщаващо образование. Проучването е проведено през месец юни 2021 г. с 65 студенти – бакалаври от специалности: „Предучилищна и начална училищна педагогика“ –

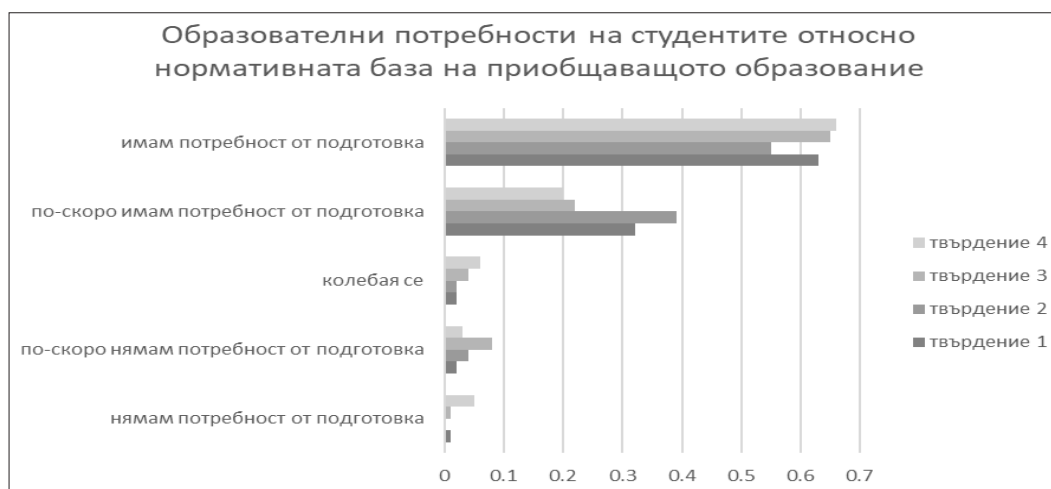
1 курс, „Предучилищна педагогика и чужд език“ – 1 курс, „Начална училищна педагогика и специална педагогика“ – 1 курс, „Начална училищна педагогика и чужд език“ – 1 курс и 2 курс от Филиал Враца на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Студентите, взели участие в проучването, са жени. Възрастовият диапазон е широк: 18 г. – 20 г. (24,6%), 21 г. – 25 г. (20%), 26 г. – 30 г. (16,9%), 31 г. – 35 г. (18,5%), 36 г. – 40 г. (13,8%), 41 г. – 45 г. (3,1%), 46 г. – 50 г. (3,1%). Всички студенти са изучавали „Приобщаващо образование“. Съгласно действащите учебни планове учебната дисциплина „Приобщаващо образование“ с 30 часа лекции е предвидена за изучаване в началото на бакалавърската програма (първи или втори курс) в посочените специалности. Анализът на получените резултати позволява да се събере значима информация за образователните потребности на студентите относно подготовката им по приобщаващо образование и установените дефицити да бъдат компенсирани в следващите академични години както в лекционните курсове, така и в практическото обучение.

В проучването е използвана авторска анкетна карта с 15 твърдения, разположени в пет-степенна Ликертова скала. Анкетната карта е предоставена на студентите онлайн чрез линк за достъп. Анкетата е структурирана в четири части, които имат за цел да проучат образователните потребности на студентите относно: нормативна база; съдържание на педагогическата подкрепа в приобщаващото образование; дейности, необходими за организация на приобщаващото обучение, и резултати от приобщаващото образование.

РЕЗУЛТАТИ

Поради ограничения брой на анкетирани студенти не е възможно да се оформят статистически значими данни. Затова резултатите са представени чрез средноаритметична величина (\bar{x}).

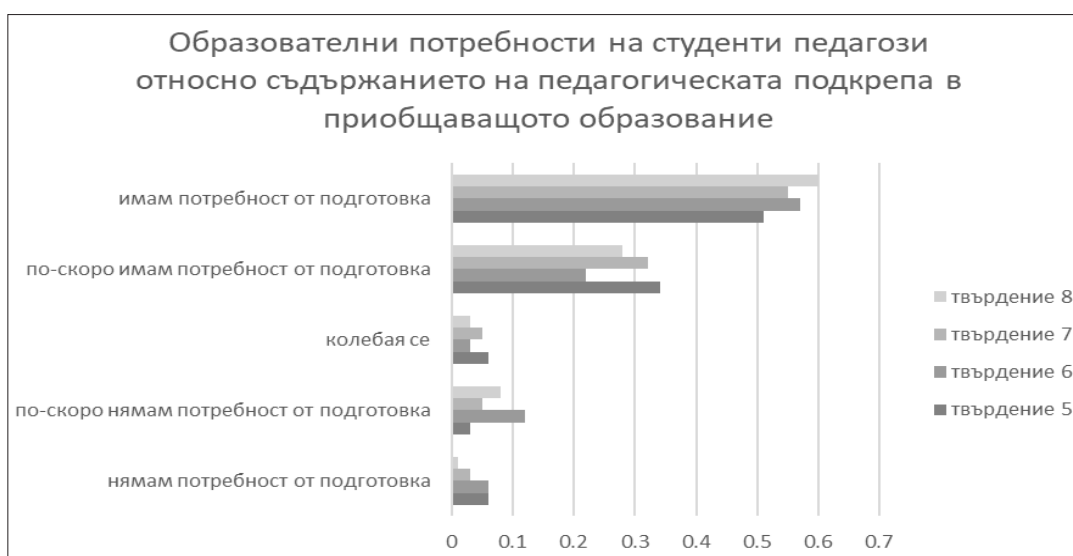
Първата част от твърдения в анкетната карта имат за цел да проучат образователните потребности на студентите относно нормативната база. Доброто познаване на стратегически и нормативни документи, които регламентират механизма на приобщаващото образование с акцент участието на общообразователния учител в екипа, е първо условие за успешна практика в приобщаващото образование. С тази цел са включени следните твърдения: *1. Необходимо е да разберам концепцията за приобщаващо образование в стратегическите и нормативните документи, за да работя като приобщаващ учител. 2. Необходимо е да интегрирам фундаментални и частно-дидактични знания, за да реализирам концепцията за приобщаващо образование. 3. Необходимо е да прилагам условията и реда за осигуряване на обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие на деца/ученици, регламентирани в Наредбата за приобщаващо образование. 4. Необходимо е да прилагам умения за работа в екип с други специалисти за подкрепа на личностното развитие на децата/учениците в образователния процес, съобразно Наредбата за приобщаващо образование.* Резултатите относно образователните потребности на студентите в частта за нормативната база са представени във фиг. 1:

Фигура 1. Образователни потребности на студенти педагози относно нормативната база на приобщаващото образование

От фиг. 1 се вижда, че преобладаващата част от студентите имат потребност от подготовка относно нормативната база на приобщаващото образование. И при четирите твърдения от 0,55 до 0,66 от студентите са отговорили, че имат потребност от подготовка. Отговор „по-скоро имам потребност от подготовка“ са посочили от 0,20 до 0,39 от студентите. Отговор „колебая се“ са заявили от 0,02 до 0,06 от студентите. Отговор „нямат потребност от подготовка“ не е заявен на второто твърдение, а на четвъртото твърдение 0,05 от студентите.

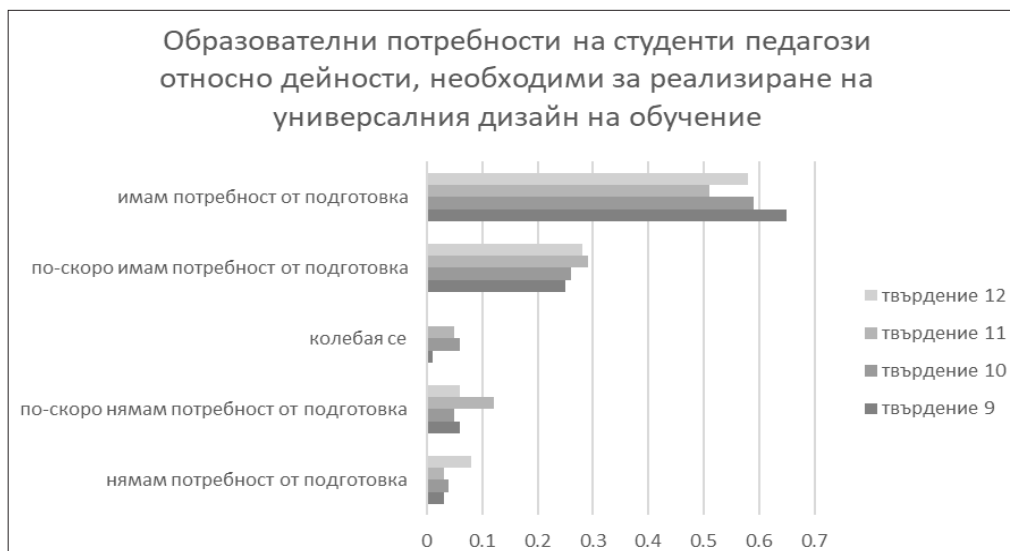
Втората част от твърденията в анкетната карта са насочени към проучване образователните потребности на студентите педагози относно съдържанието на педагогическата подкрепа в приобщаващото образование. В тази част са включени следните твърдения, които отразяват знания, умения и професионални компетентности по приобщаващо образование: 5. *Необходимо е да планирам измерване и оценяване на компетентностите на децата/учениците в образователния процес.* 6. *Необходимо е да определям силните страни и интереси на всяко дете/ученик в образователния процес.* 7. *Необходимо е да определям цели за стимулиране на способност за учене у обучаемите.* 8. *Необходимо е да планирам учебното съдържание, съобразно индивидуалните образователни потребности и стил на учене на всяко дете/ученик.* Резултатите относно установените образователни потребности на студентите за съдържанието на педагогическата подкрепа са представени във фиг. 2:

Фигура 2. Образователни потребности на студенти педагози относно съдържанието на педагогическата подкрепа в приобщаващото образование

Във втората част от твърденията в анкетната карта студентите също са споделили, че имат потребност от подготовка. При четирите твърдения от тази част на анкетната карта отговор „имам потребност от подготовка“ са посочили между 0,51 и 0,60 от анкетираните студенти. Също висок брой от студентите са посочили отговор „по-скоро имам потребност от подготовка“ – между 0,21 и 0,33. Нисък е броят на студентите, които са преценили, че нямат потребност от подготовка – от 0,03 до 0,06.

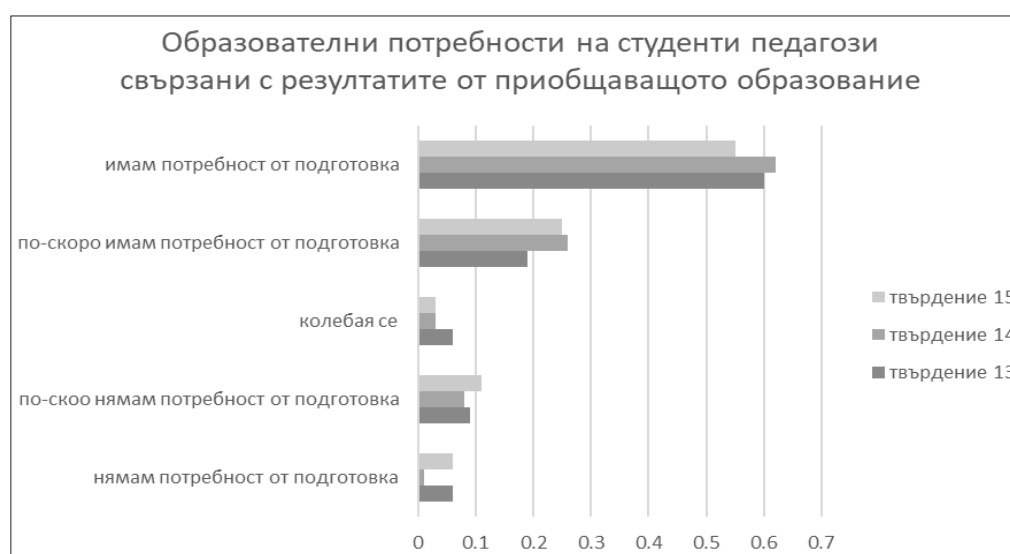
Универсалният дизайн на обучение е доказан успешен модел за организиране на приобщаващо обучение. Третата част от анкетната карта има за цел да проучи образователните потребности на студентите педагози относно дейностите, необходими да реализират на универсален дизайн на обучение в педагогическата подкрепа. Включени са следните твърдения: 9. *Необходимо е да прилагам методи на преподаване в зависимост от вариабилността на обучаемите, емоционалните ресурси и климата в образователната среда.* 10. *Необходимо е да прилагам разнообразни средства за представяне на учебното съдържание, за да получат обучаемите различни начини за придобиване на знания и умения.* 11. *Необходимо е да прилагам разнообразни средства за действие и изразяване, за да предоставя на обучаемите алтернативи за демонстриране на това, което знаят и могат.* 12. *Необходимо е да прилагам разнообразни средства за ангажиране и включване на интересите, които увеличават мотивацията на обучаемите.*

Фигура 3. Образователни потребности на студенти педагози относно дейности, необходими за реализиране на универсалния дизайн на обучение

Получените резултати от третата част на анкетната карта показват, че и тук студентите са заявили, че имат потребности от подготовка относно прилагане на универсалния дизайн в обучението. Отговор „имам потребност от подготовка“ за четирите твърдения в тази част на анкетната карта оценките са посочени от 0,51 до 0,65 от анкетираните студенти. Отговор „по-скоро имам потребност от подготовка“ са посочили между 0,25 и 0,28 от анкетираните студенти. Отново и в тази част от твърденията малка част от студентите са посочили, че нямат потребност от подготовка – от 0,03 до 0,08.

Четвъртата част от твърдения в анкетната карта са свързани с резултатите от приобщаващото образование – индивидуален напредък, баланс между академично и социално приобщаване, реализирани партньорства. Включени са следните твърдения: 13. *Необходимо е да оценявам индивидуалния напредък на всяко дете/ученик в образователния процес.* 14. *Необходимо е да изграждам баланс между академично и социално приобщаване.* 15. *Необходимо е да изграждам партньорства със семействата на децата/учениците и институции.*

Фигура 4. Образователни потребности на студенти педагози свързани с резултатите от приобщаващото образование

Проучването в четвъртата част на анкетата показва, че отново преобладаващата част от анкетираните студенти имат потребност от подготовка, насочена към постигане на очакваните резултати от приобщаващото образование. Отговор „имам потребност от подготовка“ са заявили от 0,55 до 0,62 от анкетираните студенти. Отговор „по-скоро имам потребност от подготовка“ са заявили от 0,19 до 0,26 от студентите. Тук, за разлика от останалата част твърдения в анкетата, се вижда по-висок брой студенти, които заявяват, че „по-скоро нямат потребност от подготовка“ – от 0,08 до 0,11.

ДИСКУСИЯ

В първата част на анкетната карта резултатите показваха, че по-голямата част от студентите педагози имат потребност от допълнителна работа с нормативните документи. Нормативната база на приобщаващото образование включва стратегически документи, закони и подзаконовни нормативни актове. Тази значителна по обем информация трудно може да се осмисли в рамките на 2 часа лекции. Като отчитаме, че нормативните документи се променят периодично, считаме, че в случая е важно студентите да знаят къде да търсят и следят промените в нормативните документи и как да работят с тях.

Ролята на общообразователния учител в приобщаващото образование е да осигурява качествено образование за всяко дете/ученик. В този смисъл неговата основна роля е качествено преподаване, което да осигури напредък за всеки обучаем, съобразно неговите индивидуални образователни потребности. Подготовката на студентите педагози се изразява не само в компетентности в областта на частните дидактики, но и в умения за персонализиране на преподаването, т.е. тук се прилагат практически всички теории, изучавани в областта на педагогиката и психологията. Детското развитие зависи от различни външни и вътрешни фактори, както и от комбинацията между тях. Реализацията на диференциран подход в преподаването е трудна задача, която изисква интердисциплинарен комплекс от компетентности. Затова във втората част от анкетата не случайно се наблюдава висок брой от анкетираните студенти, които преценяват, че имат потребност от подготовка – от 0,51 до 0,60. Важно е да отбележим, че анкетираните студенти са от първи и втори курс, а това е период, в който все още не са изучавали всички частни дидактики.

Резултатите от третата част на анкетната карта са насочени към отчитане на образователните потребности на студентите относно прилагане на универсалния дизайн в обучението като рамка за организация на дейността. Независимо, че у нас в България все още универсалния дизайн не е популярен, студентите са имали възможност да се запознаят чрез видеа и допълнителни ресурси, чрез които да сравнят организацията на обучение при традиционна учебна програма и по рамката на универсалния дизайн на обучение. Трябва да отбележим, че тази дейност е изключително трудоемка в практиката и изисква значително по-голяма по обем предварителна подготовка от педагога, за да осигури разнообразие от средства в обучението. В този контекст не е случайно, че и тук преобладаващата част от студентите са заявили потребност от подготовка.

Четвъртата част от анкетната карта ни позволи да се ориентираме относно потребностите на студентите, свързани с постигане на резултати в приобщаващото образование. Сред получените резултати прави впечатление по-високата увереност на студентите по отношение установяване на партньорства със семействата на децата и институции. Този резултат го обясняваме с факта, че сред анкетираните има студенти, които работят като нередовни учители и медиатори. Предполагаме, че този опит им дава и показаната увереност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Приобщаващото образование е сложен процес, който се реализира от екип от специалисти. Различните образователни потребности на всеки от субектите в този процес изграждат неговата многолика същност. Успехът на приобщаващото образование се дължи на екипността в работата на всички субекти – деца/ученици, родители, педагози и други специалисти, общности, институции и други заинтересовани лица. Да се формира приобщен ученик, родител или учител зависи в

каква степен конкретните потребности от подкрепа на всеки участник в този екип са удовлетворени. Когато потребностите от подкрепа са удовлетворени, механизмът на взаимодействие между субектите работи и приобщаващото образование отчита успех.

В бакалавърските програми студентите педагози получават първоначална подготовка по приобщаващо образование, която е многопосочна, както в теоретичен, така и в практически аспект. Изграждането на интердисциплинарен комплекс от компетентности е дълъг процес, в който университетската подготовка е само начало.

БЕЛЕЖКИ

Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“, изм. и доп. ДВ, бр. 10 от 5 февруари 2021 г., МОН=

ЛИТЕРАТУРА

Ангелова, С. (2021) Проучване потребностите на студенти педагози от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“. *Педагогика*, Vol. 93, 9, 1212 – 1229. // **Angelova, S. (2021)**. Prouchvane potrebnostite na studenti pedagogi ot podgotovka za realizirane na svarzanostta „formalno – neformalno obrazovanie“. *Pedagogika*, Vol. 93, 9, 1212 – 1229.

Балканска, Н. (2013). Психолого – педагогическа характеристика на студентите със специални образователни потребности. *Списание на Софийския университет за образователни изследвания*, 1, 43 – 53 // **Balkanska, N. (2013)**. Psihologo – pedagogicheska harakteristika na studentite sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti. *Spisanie na Sofiyskia universitet za obrazovatelni izsledvania*, 1, 43 – 53.

Георгиева, С., Т. Тасинов (2020). Ключови фактори за компетентностна университетска подготовка на студенти – бъдещи учители, *Годишник на ШУ „Епископ Константин Преславски“ Педагогически факултет Т. XXIV D, Шумен, 918 – 930* // **Georgieva, S., T. Tasinov (2020)**. Klyuchovi faktori za kompetentnostna universitetska podgotovka na studenti – badeshti uchiteli. *Godishnik na SHU „Episkop Konstantin Preslavski“ Pedagogicheski fakultet T. HXIV D, Shumen, 918 – 930*.

Гърбачева, А. (2018). Иновативното в приобщаващото образование. *От приобщаване към участие в образователния процес*. Ред. А. Гърбачева. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 7 – 45. // **Garbacheva, A. (2018)**. Inovativното v priobshtavashtoto obrazovanie. *Ot priobshtavane kam uchastie v obrazovatelnia protses*. Red. A. Garbacheva. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 7 – 45.

Гюрова, В. (2014) Управление на нагласите и мотивацията на учениците за учене. *Педагогика*, Vol 86, 3, 328 – 341. // **Gyurova, V. (2014)** Upravlenie na naglasite i motivatsiyata na uchenitsite za uchene. *Pedagogika*, Vol 86, 3, 328 – 341.

Маринова, А., Л. Кръстева (2017). Подкрепата за личностно развитие в новите образователни политики по приобщаващо образование. *Интердисциплинарни логопедични практики, Изд. Нов Български университет*, 2, 130 – 136. // **Marinova, A, Krasteva, L. (2017)**. Podkrepatata za lichnostno razvitie v novite obrazovatelni politiki po priobshtavashtoto obrazovanie, *Interdistsiplinarni logopedichni praktiki, Izd. Nov Balgarski universitet*, 2, 130 – 136.

Марчева-Йошовска, П. (2020). Ценностната система на българския учител в контекста на приобщаващото образование, *Годишник на Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“*, 740 – 751. // **Marcheva-Yoshovska, P. (2020)**. Tsennostnata sistema na balgarskia uchitel v konteksta na priobshtavashtoto obrazovanie. *Godishnik na Shumenskia universitet „Ep. Konstantin Preslavski“*, 740 – 751.

Златкова-Дончева, К. (2021). Приобщаване, обучение и развитие на деца и ученици с интелектуални затруднения. Бургас: ЛИБРА СКОРП. // **Zlatkova-Doncheva, K. (2021)**. Priobshtavane, obuchenie i razvitie na detsa i uchenitsi s intelektualni zatrudnenia. Bургас: LIBRA SKORP.

Недялкова, Х. (2010). Квалификация на масовия учител за интегрирано обучение на лица със специални образователни потребности. *Управление и образование*, VI, 3, 255 – 258. // **Nedyalkova, H. (2010)**. Kvalifikatsia na masovia uchitel za integrirano obuchenie na litsa sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti. *Upravlenie i obrazovanie*, VI, 3, 255 – 258.

Фидосиева, Х. (2021). Педагогически характеристики на подкрепата в обучението, *Педагогически алманах*, 2, 199 – 205. // **Fidosieva, H. (2021)**. Pedagogicheski harakteristiki na podkrepatata v obuchenieto, *Pedagogicheski almanah*, 2, 199 – 205.

Чавдарова-Костова, С. (2019). *Приобщаващо образование*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. // **Chavdarova-Kostova, S. (2019).** *Priobshtavashto obrazovanie*. Sofia: UI „Sv. Kl. Ohridski“.

Adelman, H., L Taylor (2017). *Addressing barriers to learning: In the Classroom and Schoolwide*. Howard University of California, Los Angeles.

Deci, E. L., & R. M. Ryan (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 182 – 185.

Katz, J. (2013). The three block model of universal design for learning (UDL): Engaging students in inclusive education. *Canadian Journal of Education*, 36.

Poedjiastutie, D., R. Oliver (2017). Exploring students learning needs: Expectation and Challenges. *English Language Teaching*, 10(10), 124 – 133.